

humanisering af fremstillingen, i gode tilfælde giver det klarhed og frihed for fraser. Her er kapitlerne præcist og overskueligt disponeret, de anvendte begreber definerede, og de enkeltheder, der medtages, er altid relevante. At så Mantoux eller Ashton er morsommere læsning, er en anden historie.

NIELS STEENSGAARD

W. O. HENDERSON: *Britain and Industrial Europe 1750-1870. Studies in British Influence on the Industrial Revolution in Western Europe.* 2nd ed. Leicester University Press 1965. 276 sider. 6 plancher. 4 kort. 30 sh.

I denne bog, hvis første udgave forelå i 1954, har den flittige engelske økonomiske historiker W. O. Henderson samlet en række afhandlinger, hvis fælles tema er britiske foretageres, britiske teknikeres og britisk kapitals betydning for industrialiseringen på kontinentet. Flertallet af afhandlingerne har været offentliggjort tidligere, og til irritation for læseren synes de ikke at være omredigeret. Således refereres den engelske lovgivning om eksport af maskiner og emigration af teknikere gentagne gange i løbet af bogen. Bogen prætenderer ikke at være en fuldstændig behandling af emnet, flere af kapitlerne samler sig om enkelte personer som f. eks. William Cockerill og industrialiseringen i Belgien eller Prince Smith og frihandelsbevægelsen i Tyskland. Visse væsentlige områder er ikke behandlet, især hæfter man sig ved, at de nordiske lande lades uomtalt, næppe fordi de er uden interesse i den forbindelse, snarere skyldes udeladelsen sprogvanskelighederne.

Hverken bogen som helhed eller de enkelte kapitler er særlig systematisk opbygget, forf. har opsporet en utrolig mængde oplysninger, men det er ikke lykkedes ham at drage nogen generelle konklusioner om det vanskelige og i det store og hele uudforskede problem, den industrielle produktionsforms spredning fra England til Vesteuropa. På nogle punkter yder bogen glimrende illustrationer til forståelsen af denne proces, uden at det i særlig grad er fremhævet af forf. Det gælder f. eks. den aktive rolle statsmagten spillede overalt, hvor det drejede sig om at indføre nye tekniske hjælpemidler eller nye produktionsformer; her mindes man endnu en gang om, hvor kunstigt det er at sondre mellem en merkantilistisk og en liberal periode i den økonomiske politik. Det gælder også sondringen mellem opfindelser og innovationer, d. v. s. mellem det tidspunkt, hvor en teknisk nydannelse foreligger, og det tidspunkt, hvor den får praktisk betydning. Både i Frankrig og Tyskland var de afgørende engelske opfindelser som Watt-dampmaskinen og spindejennyen kendt få år efter deres fremkomst, men det varede længe før de vandt almindelig udbredelse, tilsyneladende ikke på grund af kapitalmangel eller mangel på teknisk formåen, men på grund af foretagernes manglende interesse eller behov.

På ét punkt tillader forf. sig dog at konkludere, omend hans konklusion er, at generalisering her ikke er mulig. Det gælder spørgsmålet om kapitaleksportens virkning for eksportør og importør, et spørgsmål, der jo har aktuel interesse for vurderingen af forholdet mellem udviklede lande og lande i udvikling. »There have in the past been many different kinds of relationships between highly

industrialised and non-capitalist countries. The benefits which two countries linked in this way derive from their association cannot be precisely evaluated« (s. 218).

Bogen er udstyret med en overordentlig nyttig selektiv bibliografi over litteratur om den industrielle revolution i England og på kontinentet.

NIELS STEENSGAARD

JOHS. LUNDE: Handelshuset bak Garman & Worse. Jacob Kielland & Søn. Oslo, Universitetsforlaget, 1963. 228 s. + 30 s. noter og register. 4 plancher.

Forf., der er rektor ved butiksfagskolen i Bergen, har i nævnte bog skildret et Stavanger-hus' historie fra 1751 til 1863, en så lang levetid for et firma, at det i sig selv skulle være nok til at berettigge en skildring af det. Det rent merkantile er dog ikke forfatterens hovedsigte, men derimod den omstændighed, at huset er det, som forfatteren Alexander Kielland stammede fra, og som denne har skildret i romanen »Garman & Worse«, et af hans betydeligste værker. Johs. Lunde bebuder derfor, at han vil skildre firmaet »med særlig vekt på beskrivelse av adferd og adferdsnormer«, både »bedriften og familien«, »menneskene og miljøet«.

Takket være tidligere litterære behandlinger og eksistensen af et omfattende familiearkiv – dog med få bevarede regnskaber – har der været et stort materiale at øse af. Den personalhistoriske side, især skildringen af firmaets chefers karakter og handelsmoral, har tilsyneladende haft forf.s største interesse, og det er lykkedes ham at give en træffende karakteristik af indehaverne. Den første var Jacob Jansen Kielland, der 1751 tog borgerskab i Stavanger. Han havde nogen familiekapital i ryggen, og med flid og forsigtighed drev han firmaet op, så det ved hans død 1788 var det største i den lille by. Som det var almindeligt for tidens handelshuse, gav det sig af med alle former for handel uden at specialisere sig, lige fra almindelig krambodshandel over grossisthandel til rederivirksomhed med skibe på Vestindien og Middelhavet samt nogen bankiervirksomhed. Særligt imponerende blev firmaet dog ikke i hans tid.

Sønnen og efterfølgeren, Gabriel Schanche Kielland, var betydeligere end faderen, en dygtig købmand og samtidig noget af en grandseigneur, en stor selskabsmand med litterære interesser og visse – omend begrænsede – sympatier for den franske revolution, dertil noget af en filantrop; altså en stavangersk udgave af de store handelsfyrster i Christiania og København. – I de gode tider før 1807 drev han firmaet kraftigt op, udvidede rederivirksomheden og fik interesser i sav- og teglværker. Krigen 1807–14 og pengekrisen ramte ham naturligvis hårdt, men i modsætning til mange andre og større firmaer overlevede hans hus. – Den tredie ejer, Jacob Kielland, der havde ledelsen fra 1821, arbejdede det op igen, men ikke til samme dominerende stilling i Stavangers økonomiske liv som før. I sine senere år opgav han efterhånden varehandelen og anbragte i stedet husets formue i papirer og fast ejendom, bl. a. for mere end 100.000 rd. i København. Ved hans død opløstes firmaet.